«Ευμενίδες» σε δύο μορφές

Μια ιδιαίτερη παράσταση στα Αρχαία και τα Νέα Ελληνικά - **Κριτική Σπύρος Παγιατάκης**

Αισχύλου «Ευμενίδες»
Σκηνική διδασκαλία:
Αννα Συνοδινού
Νέα Ελληνική Σκηνή

Από την παράσταση «Ευμενίδες» του Αισχύλου στο Ηρώδειο, από τη Νέα Ελληνική Σκηνή. Σκίτσο της Ελλης Σολομωνίδου Μπαλάνου.

Το ν' ακούσει και να δει κανείς ένα αρχαίο ελληνικό δράμα -συγκεκριμένα τις «Ευμενίδες», το τρίτο μέρος της «Ορέστειας» του Αισχύλου- την ίδια μέρα σε δύο του μορφές, στα Αρχαία και τα Νέα Ελληνικά, είναι έτσι κι αλλιώς μια σπάνια εμπειρία. Η διπλή παράσταση που οργάνωσε η Αννα Συνοδινού με επιστημονικά θεμελιωμένο σεβασμό στην εποχή της «Χρυσής πεντηκονταετίας» του 5ου π.Χ. αιώνα, όπως και με έκδηλο το θεατρικό ήθος, ήταν για μένα προσωπικά μία από τις πλέον σημαντικές στιγμές του περασμένου καλοκαιριού. Είχα την τύχη να δω τη διπλή παράσταση στις 15 Σεπτεμβρίου σ' ένα κατάμεστο Ηρώδειο όπου ήταν αδύνατον να μη σ' αγγίξει η προσοχή και η κατάνυξη ενός κοινού το οποίο συμμετείχε τόσο σπάνια σε προηγούμενες ανάλογες παραστάσεις.

«Μαγική» υπέρβαση

Επηρεασμένος από μια παρόμοια «μαγική» υπέρβαση θεωρώ πως αυτές οι «Ευμενίδες» βρίσκονται πέραν της συμβατικής θεατρικής κριτικής. Οπως, περίπου, πέραν οποιασδήποτε κριτικής θα ήταν και μία θρησκευτική λειτουργία, από τη στιγμή που η ομάδα η οποία υπογράφει -και- την παράσταση στα Αρχαία Ελληνικά (Αννα Συνοδινού - Κώστας Γεωργουσόπουλος - Εμμανουήλ Μικρογιαννάκης) προσπάθησε να τηρήσει, όσο γινόταν, το τελετουργικό θεατρικό στοιχείο της κλασικής εποχής. Ετσι, άνδρες ηθοποιοί έπαιξαν στο πρώτο μέρος τους γυναικείους ρόλους και η αρχαιοπρεπής μουσική του Νίκου Ξανθούλη βασιζόταν βέβαια σε εικασίες εφόσον δεν υπάρχουν μαρτυρίες για τη μουσική του τότε. Το αναφέρει άλλωστε και ένας από τους αναμφισβήτητους πρωταγωνιστές της παράστασης, ο Νίκος Συνοδινός, ο οποίος δίδαξε τη μουσική στο αρχαίο δράμα: «...Αγνοούμε εντελώς τον τρόπο "μελοποιίας" στην αρχαιότητα, στοιχείο που θα μας οδηγούσε και στο "πνεύμα" της μουσικής που συνόδευε την αρχαία ποίηση».

Δίχως αμφιβολία είναι πολύ δύσκολο να επιχειρήσει κανείς την πιστή αναβίωση παραστάσεων όπως γινόταν την εποχή που θεμελιώθηκαν οι βάσεις ενός Οικουμενικού Πολιτισμού, δηλαδή στα μέσα του 5ου π.Χ. αιώνα. Και δεν είναι μόνο ο λόγος ο οποίος τότε δεν προφερόταν με τον σημερινό τονικό τρόπο (τονισμένη - άτονη συλλαβή) αλλά προσωδιακά (μακρύ - βραχύ). Είναι -κι αυτό είναι το κυριότερο- ότι το αρχαίο δράμα σήμερα επικεντρώνεται κυρίως στο ιδεολογικό του περιεχόμενο και όχι στο θρησκευτικό ή το υπαρξιακό όπως τότε.

Στην μόνη σωζόμενη τριλογία, ο Ορέστης γίνεται μητροκτόνος από εκδίκηση, διαθέτοντας ασφαλώς και την υψηλή θεϊκή προστασία του Απόλλωνα. Από την άλλη όμως μεριά, παραφυλάνε οι Ερινύες, οι αρχαίες μητρογενείς αξίες οι οποίες φυλάσσουν «Θερμοπύλες του ήθους», όπως σημειώνει η Α. Συνοδινού. Ομως την εποχή του έργου, ήδη αχνοχαράζει η ανατρεπτική εποχή των πατριαρχικών νεωτερισμών και οι «παλιές αξίες» περί θεών και θείων αληθειών κλυδωνίζονται. Ο Αισχύλος με τόλμη υποστηρίζει τη νέα εποχή. Πολύ σωστά λοιπόν αναρωτιέται, στο πρόγραμμα της παράστασης, ο Εμμανουήλ Μικρογιαννάκης, καθηγητής της Φιλοσοφικής Σχολής στο Πανεπιστήμιο Αθηνών: «Δεν γνωρίζομε τι θα εψήφιζαν, αν προσεκαλούντο ως δικαστές σήμερα, οι θεατές της Επιδαύρου και του Ηρωδείου. Και διερωτώμεθα: η απόφαση των Αθηναίων δικαστών είναι αυτή που ταιριάζει στην προολυμπακή ή εκείνη της 80ής Ολυμπιάδος (485 π.Χ.) που εδιδάχθη η Ορέστεια; Αυτά είναι πράγματι θέματα σεμιναρίου αλλά απασχολούν κάθε συνείδηση».

Το καινούργιο δίκαιο

Ασφαλώς έτσι είναι. Θέλετε ένα πολύ σημερινό παράδειγμα; Μα τι άλλο από έναν νέο Αρειο Πάγο όπως στις Ευμενίδες -δηλαδή την έκτακτη σύγκληση της τουρκικής Εθνοσυνέλευσης που την περασμένη Κυριακή ψήφισε ενάντια στις προτάσεις της ποινικοποίησης της μοιχείας. Δηλαδή, να που το καινούργιο δίκαιο -το κοινοτικό στη συγκεκριμένη περίπτωση- επιβλήθηκε πάνω στο παλιό το οποίο πηγάζει από τις λανθασμένες και τις μεταβαλλόμενες θεωρίες περί δικαίου. Και σ' αυτήν την περίπτωση, όπως και στις «Ευμενίδες», μήπως δεν δημιουργούνται νέα παραδειγματικά μοντέλα ανθρώπινης σκέψης και συμπεριφοράς;

Ομως, πίσω στις δύο παραστάσεις τώρα, οι οποίες ήταν αφιερωμένες στην «ιερή μνήμη του Δασκάλου μας και ιδρυτή, πριν από 50 χρόνια, των Επιδαυρίων, Δημήτρη Ροντήρη», και οι οποίες πάντως φανέρωναν πάνω τους τη σφραγίδα μιας «κλασικής», μιας διαχρονικής πλέον Αννας Συνοδινού, η οποία απέφυγε επιμελώς τη λέξη «σκηνοθεσία» προτιμώντας -σωστά- το «σκηνική διδασκαλία» στο πρόγραμμα.

Ενιωσα πως έζησα μία υπερβατική παράσταση - μοντέλο, όπου ήταν φανερό το χέρι που έβαλαν οι πανεπιστημιακοί καθηγητές, και η οποία υπήρξε πέρα -επαναλαμβάνω- από κριτική. Σίγουρα ξεχώριζαν -κάτω από τις μάσκες τους- ο Γ. Κακής, ο Χρήστος Φράγκος, ο Α. Τσιρώνης, ο Κ. Πουλής και ο Γ. Λιβανός.

Στη Β΄ «Οψιν», στη νεοελληνική, άστραψε κι έλαμψε η Αθηνά, με μία απολαυστική Αννα Συνοδινού, η οποία μ' ένα σπινθήρισμα χιούμορ στην υποκριτική της τέχνη οδήγησε το κοινό περισσότερο «δι' ελέου» παρά «διά φόβου» στην οποιαδήποτε κάθαρση ένιωσε ο καθένας. Μία σημαντική ηθοποιός, η οποία -αν μη τι άλλο μπορεί να διδάξει, ευτυχώς ακόμα, εκείνες τις «παλιές καλές μέρες» του κλασικού μας θεάτρου. Η Α. Συνοδινού σκηνοθέτησε τις νέες Ευμενίδες «δίχως να στρέφεται σε ακραίες μεθόδους», γράφει (να εννοούσε άραγε δίχως τις χλαίνες με τις οποίες οι επιμένοντες νεωτεριστικά σκηνοθέτες ντύνουν άνδρες και γυναίκες;).

Πάντως το κοινό δεν έπρεπε να έχανε λέξη από τη μετάφραση του Κ. Χ. Μύρη. Οπως επίσης αυτό συνέβαινε και χάρη στις άριστες εκφορές του λόγου από την Πέπη Μεταλλείδου, τον Κ. Κωνσταντόπουλο, τον Κ. Αθανασόπουλο και την Μ. Τεχριτζόγλου. Εντυπωσιακά δωρική η διδασκαλία του χορού από τον Χάρη Μανταφούνη και μέσα στα όρια της λιτής αυτοσυγκράτησης οι σκηνογραφίες και ενδυμασίες της Λαλούλας Χρυσικοπούλου.

Παρασύρθηκα. Και μετά λέω πως δεν θα έκανα κριτική! Πάντως, θα ευχόμουν να ξαναδώ κάποτε την «Α΄ Οψιν» όπως αναφέρεται στο πρόγραμμα η παράσταση στα Αρχαία Ελληνικά.

Υ.Γ. Και μια και παρασύρθηκα σε κριτικές αξιολογήσεις: θα συνιστούσα στην Αννα Συνοδινού να διαβάσει την εκπληκτικά τεκμηριωμένη βιογραφία του Ιουλιανού του Παραβάτη από τον Γκορ Βιντάλ (κυκλοφορεί από τις εκδόσεις του «Εξάντα»). Κι αυτό επειδή στο πρόγραμμα η Α. Σ. αναφέρει: «Τι ζητεί αιώνες τώρα ο Ελληνισμός - Χριστιανισμός; Την κοσμοσωτήρια κάθαρση». Στο μυθιστόρημα του Βιντάλ εξιστορείται η νεανική φιλία του Γρηγορίου του Θεολόγου με τον λάτρη του δωδεκάθεου αυτοκράτορα Ιουλιανό. Προσωπικά συμφωνώ με το συμπέρασμα του συγγραφέα πως δύσκολα μπορεί κανείς να παντρέψει τον Ελληνισμό με τον Χριστιανισμό.